

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Secunda secundae Summa Theologiae

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

4 vtrum sit solum circa timores mortis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72772](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72772)

extremi habent conditiones in ipsis actibus. Ille timet nō que, aut F
quādo, aut propter quod oportet: & simili modo aiter auct. For-
tis autē & timet, & aucter quando, ubi, quā, sicut, & propter quod
oportet. Exercedo ergo fortitudinis actum fortis tollit timore &
audaciam non tollendo ipsos actus, sed tollendo eorum condi-
tiones nō aliter, q̄ po-
nēdo primaria inten-
tione suas condi-
tiones, & ex cōsequenti
expelledo cōtrarias.
Et quia actus fortitu-
dinis seipsū cū suis
cōditionibus, s̄quan-
do oportet &c. ponit
formaliter, ideo
cōtrarias condi-
tiones tollit formaliter:
& sic patet, q̄ falsa
est maior primā ob-
iectionis, s̄. Oīs vir-
tus, quā est circa ali-
quem actum, est tā-
quam circa partiale
obiectū, circa omne
illud, quod scitū est
esse impedimentum
illius actus: quoniam
stat, q̄ sit circa impe-
ditum tamquam cir-
ca cōtrarium, seu
privationem forma-
liter illi recti actus.
Probatio autem ma-
ioris nihil concludit
in oppositum dicto-
rum: quoniam con-
cesso assumpto, scilicet,
Fortitudo quan-
tū inclinatur in pro-
prium actum, tantum
ad tollendum impe-
dimentum inchna-
tur, non sequitur, q̄
tollit impedimenta
tali modo, scilicet,
vt objecta partialia,
quoniam stat q̄ tollat-
ur per suū actū alio
modo, s̄ formaliter.

In argum.
Loco citato
in arg.

In 2. q. 45. an-
tic. 1.

Loco citato
in arg. 2.

Art. 2. huius
quest.

Infra art. 11.
& 12. cor. Et
3. dist. 33. q.
2. ar. 3. ad 6.
& 4. dist. 49.
q. 5. art. 3. q.
2. ad 8. Et
vir. q. 1. art. 1.
12. ad 6. &
23. & q. 5. ar-
ticu. 1. & 4.
cor. Et 3. E-
thic. lec. 18.
* Cap. 15. cir-
ca finem, co-
mo 1.

in posterum habendam: quod v̄
pertinere ad rationem audacię. Et
ideo fortitudo est circa timores,
& audacias quasi cōhibitiua timo-
rum, & audaciarum moderatiua.

AD PRIMVM ergo dicendum,
quod Greg. ibi loquitur de forti-
tudine iustorum, secundum quod
communiter se habet ad omnem
virtutem. Vnde pręmittit quādā
pertinentia ad temperantiam, vt
dictum * est, & subdit ¶ de his, quę
pertinet proprię ad fortitudinem
secundum quod est specialis vir-
tus, dicens huiusmodi aspera vir-
tutis p̄mijs amare.

AD SECUNDVM dicendum, quod
res periculosę, & actus laboriosi,
non retrahunt voluntatem a via
rationis, nisi in quantum time-
ntur. Et ideo oportet quod fortitu-
do sit immediatę circa timores, &
audacias: mediatę autem circa pe-
ricula, & labores, sicut objecta p̄-
dictarum passionum.

AD TERTIVM dicendum, quod
spes opponit timori ex parte obie-
cti: quia spes est de bono, timor
de malo. Audacia autem est circa
idem obiectum, & opponitur ti-
mori: sicut secundū accessum, & re-
cessum, vt supra dictum * est. Et quia
fortitudo proprię respicit tēpora-
lia mala retrahētia a virtute, vt pa-
tet per diffinitionem ¶ Tullij, inde
est q̄ fortitudo proprię est circa ti-
morem, & audaciam, non autē cir-
ca spem, nisi in quantum connecti-
tur audacię, vt supra habitū est. ¶

ARTICVLVS IIII.
Vtrum fortitudo sit solum circa peri-
cula mortis.

AD QVARTVM sic procedi-
tur. Videtur, q̄ fortitudo
non solum sit circa pericula mor-
tis. Dicit enim August. * in lib. de
moribus Ecclesię, quod fortitudo
est amor facile tolerans oīa pro-
pter id, quod amatur: & in sexto

oportet. Vt enim dictum est, si appetit
proprio motu appetere p̄ces, & cōmuni-
necessaria virtus fortitudinis, sed fortitudo
nata in proprium suppositū bonum, necesse
ficeret ad opera fortitudinis, & p̄cipue
ut habitiles appetitū ut paratēz, & cō-
p̄que actus timendi, atque adhibere
quibus, & propter quod oportet.
¶ Super Quęstionis cōsuetudine
N art. 2. dubiū occurrit circa obiectū
clauso autē est. Fortitudo est virtus
deficit a quatuor: quia quantū est ad
deur quō ad ly. 16. & a generatō
hē r̄tio ad hoc, quoniam & q̄

ciur volitum, aut nolitum, ita q̄ est illius obiectum
dato, scribere est obiectum actus voluntatis
scribere. Volitum autem, seu nolitum, vt dicitur
di, nō alio quam seipso est volitum, aut nolitum
formaliter est voluntatis actus in actu exercito

multicę ¶ cap. 15. dicit, quod for-
titudō est affectio, quę nullas ad-
uerlitates mortemque formidat,
ergo fortitudo non est solum cir-
ca pericula mortis, sed circa om-
nia alia aduerla.

¶ 2. Pręter. Oportet omnes passio-
nes animę per aliquam virtutem
ad mediū reduci: sed non est dicitur
aliquam aliā virtutem reducere
ad mediū alios timores, ergo for-
titudō non solum est circa timores
mortis, sed et circa alios timores.

¶ 3. Pręter. Nulla virtus est in extre-
mis: sed timor mortis est in extre-
mis, quia est maximus timor,
vt dicitur in * 3. Ethicor. ergo vir-
tus fortitudinis non est circa ti-
morem mortis.

SED CONTRA est, quod An-
dronicus dicit, quod fortitudo
est virtus inascibilis non facile ob-
stupescibilis a timoribus, quantum
circum mortem.

RESPON. Dicendum, q̄ sicut
supra dictū * est, ad virtutem for-
titudinis pertinet, vt voluntatem
hominis tēat, vt retrahatur a
bono rationis p̄pter timorē mal-
corporalis. Oportet autem boni-
rōnis firmiter tenere cōtra quocū-
cumque malum, quia nullum bo-
num corporale æquale bono
rōnis: & ideo oportet q̄ fortitu-
do animi dicatur, quę firmiter re-
tinet volūtātē hoīs in bono rōnis
contra maxima mala: quia quā
firmus contra maiora, cōsequē-
ter est q̄ sit firmus contra minora,
sed non conuertitur. Et hoc est
ad rationem virtutis pertinet, &
respicit v̄trum. Maximē autē
terribile inter oīa corporalia ma-
la, est mors, quę tollit omnia cor-
poralia bona. Vnde Aug. dicit
in lib. de moribus Ecclesię, q̄
v̄trumque corpus, ne cōmuni-
atque v̄teretur labore, vel dolore
ne auferatur aut atque peramur

oportet. Vt enim dictum est, si appetit
proprio motu appetere p̄ces, & cōmuni-
necessaria virtus fortitudinis, sed fortitudo
nata in proprium suppositū bonum, necesse
ficeret ad opera fortitudinis, & p̄cipue
ut habitiles appetitū ut paratēz, & cō-
p̄que actus timendi, atque adhibere
quibus, & propter quod oportet.
¶ Super Quęstionis cōsuetudine
N art. 2. dubiū occurrit circa obiectū
clauso autē est. Fortitudo est virtus
deficit a quatuor: quia quantū est ad
deur quō ad ly. 16. & a generatō
hē r̄tio ad hoc, quoniam & q̄

enla. & dicitur quod est fortis simpliciter nisi respectu maximo- rum malorum, quae dicit esse pericula mortis: & non dicit quod illa sola sunt maxima mala. Non caret siquidem quaestiois scrupulo, an solum mortis pericula sint maxima mala, quoniam cruciatus, & tormenta peiora sunt quam pericula mortis: quoniam

appetibilis est mor- tis, in bello, quam cruciatus, & tormenta tollere. Constat enim ex 3. Ethico, quod nemo est tolerantior malorum vi- cibus, qui non dicitur esse fortis. Pertinet ergo ad fortitudinem tollere non sola pe- ricula mortis.

Ad hoc dicitur, quod magis, & tormenta an sint ducentia ad mortem, quam non tam repente, & haec sunt maxima pericula, nec sunt

pericula, nec sunt maxima mala ex suo genere sunt, quam inter illa sit latitudo, quia quaedam sunt maiora mala quibusdam, & fortitudo est circa maxima mala: ideo fortitudo est simpliciter circa sola pericula mortis, circa alia autem est fortitudo secundum quid. Et haec conclusio habetur ex littera articuli, & propterea satisfacit quaestio etiam quo ad ly solum. Et per hoc patet solutio omnium.

Ad tertium dicendum, quod extremum in virtutibus attenditur, sem excessum rationis rectae, & ideo si aliquis maxima pericula subeat secundum rationem, non est virtuti contrarium.

Super Quaestione centesima vigesima tertio Articulum quintum.

In 1. dubium occurrit ex Martino q. 3. circa illud dictum li- cetur. Fortitudo est et circa pericula mortis in bello particula- rium. Quis ve deserat virtute, impugnat ut vsq; ad mortem. Vult siquidem Martinus hoc esse falsum, aherq; contra hoc plura mo- tua. Primo igitur arguit sic. Fortitudo est tantum circa illa mortis pericula, in quibus est contrapugnatio secundum vires exteriores contra mortem: sed in solis periculis mortis, quae est in bello cetero dicto. est huiusmodi contrapugnatio, ergo in his solis est fortitudo, & consequenter non est in illis, quae sustinentur p. virtutem secundam sine exteriori defensione. Maior probatur, inquit, per rationem Ari. in 3. Ethic. dicentis, Similiter autem & similiter agunt, in quibus est fortitudo, & bonum mori. Deinde probatur ratione. In illis solis mortis periculis, in quibus est contra pugnatio, de qua loquimur, reperitur timor, & audacia, ergo in illis solis est fortitudo. Consequentia patet, & antecedens probatur: quia in actibus illis, in quibus pro iustitia, aut fide seruanda sine contrapugnatione subimus pericula mortis, audere semper est laudabile, quia audere ibi fit tantum per actum, quo malum subire mortem quam relinquere virtutem. Timere autem, seu fugere, semper est inhonestum, quia timere fit per actum contrarium audaciae re- ctae. In illis vero in quibus est contrapugnatio, cadit actus au- dendum honestus, in contrapugnacione assumenda &c. Et praeterea in executione huius actus cadit audacia, cadit timor, cadit fortitudo media: & rursus potest etiam stante imperio executionis ad contrapugnandum peccare peccatis oppositis fortitudini per au- daciam aggrediendum, vel expectandum, cum vitium esset cedere his, qui longe proculdubio numero & robore, & armis validio- res sunt, ita vt certa sit eorum victoria, si expectentur. ergo &c. Tertio, in subeundis periculis mortis contingitibus aliter quam in bello contrapugnatio diriguntur homines sufficienter per alios habitus a fortitudine, ergo fortitudo non est circa illa. Cōsequētia

A patet, & antecedens probatur longo processu, distinguendo se- cundum Arist. vt ipse dicit, virtutem in ipsam simplicem, & in eius gradus tres, quorum primus est continentia & perseverantia: secundus, temperantia, tertius heroicus, ita quod ad virtutem liberalitatis simpliciter spectat expendere, & donare prout oportet, & in quem oportet absolute. Ad liberalitatem vero vt continentem spectat donare, & expendere superando blanditias, vel quaecumq; oblectamenta in oppositum. Et similiter ad liberalitatem vt perseverantem, pertinet donare, & expendere superando quaecumq; tristitia ab hoc abducentia. Ad liberalitatem vero vt temperantiam, seu temperantem spectat donare, & expendere, domitis iam tristitijs, delectationibus ac cupiditatibus, & vniuersaliter passionibus in oppositum. Ad liberalitatem demum heroicam spectat donare, & expendere, etiam si periculum mortis imminet, inhibente aliquo sub poena mortis & cruciatuum ne expendat, aut donet: quoniam permanere in huiusmodi virtutis opere non obstante cruciatu, aut morte, communem hominum facultatem excedit. Quibus praelibatis dicit, quod persistere in virtute contra mortis pericula cum contrapugnacione contra mortem ipsam, spectat ad fortitudinem, sine contrapugnacione vero dicta suscipere, & tolerare mortem potius quam a virtute recedere, spectat ad illam virtutem, in qua persistitur, puta fidem, iustitiam, liberalitatem, castitatem &c. sub gradu tamen heroico. Et adeo sic esse dicit, vt etiam subire pericula mortis sine contrapugnacione in mortem illam propter actum fortitudinis, puta, si quis comminetur militi mor- tem, si in bello defendat patriam, miles pugnando quidem fortis fit: sed subeundo periculum mortis propterea comminatus, fortis heroicus fit. Deinde allato exemplo Buridani de muliere contagata tentata de adulterio quadrupli. iter. I. primo per blanditias & laetitias, secundo, per terrores verberum & mortis: tertio, per pretium: quarto, per falsas suasiones, probare nititur quod huiusmodi mulies in caluitate, non obstante periculo mortis, persistit per temperantiam heroicam, & non fortitudinem: quod est probare assumptum. I. q. per alias virtutes insufficienter diriguntur homines in subeundis periculis mortis propter virtutem sine contrapugnacione. Arguit contra sic. Contingit aliquando q. mulier illa pudica vincat huiusmodi timorem mortis, & non per fortitudinem, nec per iustitiam, ergo per temperantiam. Probatur secunda pars assumpti quia possibile est, q. quae sic impugnat, nunquam se exercuit in materia iustitiae, & fortitudinis spectantis praecipue ad pudicitiam, ac per hoc nec iustitiam, nec fortitudinem habeat, & consequenter defendendo se, non nisi per temperantiam virtutem se defendit. Secundo, quia dato et q. talis mulier cum temperantia habeat iustitiam & fortitudinem, non tñ sic se defendet per illas virtutes, q. actus elicitus, quo maui subire mortem, quam adulterari, fit actus fortitudinis, & non actus temperantiae: immo fortitudinis, & non actus temperantiae: immo fortitudinis, ita q. temperantia huius mulieris est generatiua fortitudinis, ita q. temperantia, mediante actu suo elicitio est productiua actus fortitudinis formaliter. Nam inter comminationes pudica illa mulier apud se dicit, pudice viuam: deinde, malo cruciatum quam impudicitiam: & deinde cruciatum sustinendum non refugit. Ecce quomodo temperantia parit fortitudinem.

ARTICVLVS V.

Utrum fortitudo proprie consistat circa pericula mortis, quae sunt in bello.

AD QUINTVM sic proceditur. Videtur q. fortitudo non consistat proprie circa pericula mortis, quae sunt in bello. Martyres, n. praecipue de fortitudine commendantur: sed martyres non commendantur de rebus bellicis, ergo fortitudo non proprie consistit circa pericula mortis, quae sunt in bello.

¶ 2 Præf. Ambro. * dicit in lib. de Offic. q. fortitudo diuiditur in res bellicas, & domesticas. Tullius etiam dicit in primo de Officijs. Cum plerique arbitrentur res bellicas maiores esse, quam urbanas, minuenda est haec opinio. Sed si vere volumus iudicare, multae res extiterunt urbanae maiores clarioresque, quam bellicae: sed circa maiora maior fortitudo consistit. ergo non proprie consistit fortitudo circa mortem, quae in bello est.

¶ 3 Præf. Bella ordinant ad pacem temporalem reip. conferuadam.

cum contrapugnacione contra mortem ipsam, spectat ad fortitudinem, sine contrapugnacione vero dicta suscipere, & tolerare mortem potius quam a virtute recedere, spectat ad illam virtutem, in qua persistitur, puta fidem, iustitiam, liberalitatem, castitatem &c. sub gradu tamen heroico. Et adeo sic esse dicit, vt etiam subire pericula mortis sine contrapugnacione in mortem illam propter actum fortitudinis, puta, si quis comminetur militi mortem, si in bello defendat patriam, miles pugnando quidem fortis fit: sed subeundo periculum mortis propterea comminatus, fortis heroicus fit. Deinde allato exemplo Buridani de muliere contagata tentata de adulterio quadrupli. iter. I. primo per blanditias & laetitias, secundo, per terrores verberum & mortis: tertio, per pretium: quarto, per falsas suasiones, probare nititur quod huiusmodi mulies in caluitate, non obstante periculo mortis, persistit per temperantiam heroicam, & non fortitudinem: quod est probare assumptum. I. q. per alias virtutes insufficienter diriguntur homines in subeundis periculis mortis propter virtutem sine contrapugnacione. Arguit contra sic. Contingit aliquando q. mulier illa pudica vincat huiusmodi timorem mortis, & non per fortitudinem, nec per iustitiam, ergo per temperantiam. Probatur secunda pars assumpti quia possibile est, q. quae sic impugnat, nunquam se exercuit in materia iustitiae, & fortitudinis spectantis praecipue ad pudicitiam, ac per hoc nec iustitiam, nec fortitudinem habeat, & consequenter defendendo se, non nisi per temperantiam virtutem se defendit. Secundo, quia dato et q. talis mulier cum temperantia habeat iustitiam & fortitudinem, non tñ sic se defendet per illas virtutes, q. actus elicitus, quo maui subire mortem, quam adulterari, fit actus fortitudinis, & non actus temperantiae: immo fortitudinis, & non actus temperantiae: immo fortitudinis, ita q. temperantia huius mulieris est generatiua fortitudinis, ita q. temperantia, mediante actu suo elicitio est productiua actus fortitudinis formaliter. Nam inter comminationes pudica illa mulier apud se dicit, pudice viuam: deinde, malo cruciatum quam impudicitiam: & deinde cruciatum sustinendum non refugit. Ecce quomodo temperantia parit fortitudinem.

¶ Ad huius difficultatis euidentiam, quoniam iste homo dicit sic se habere fortitudinem, quam inter virtutes ponit Ari. idcirco

Infr. q. 124. arti. 1. cor. 8. q. 141 art. 8. cor. Et 3. di. 44. q. 2. artic. 1. ad 3. & 3. di. 33. quaest. 3. art. 3. q. 2. cor. 1. 1. 1. 1. 1.

* Lib. 2. cap. 35 in principio, 10. 1.